

**Kinga
Musialska**

Odrzucenie rówieśnicze w klasie szkolnej

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011

Recenzent:

*dr hab. Sławomir Koziej, profesor nadzwyczajny
Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego
w Kielcach*

Redakcja wydawnicza:

Zespół

Opracowanie typograficzne:

Katarzyna Kerschner

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

ISBN 978-83-7587-737-3

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2011

*Uczniom odrzuconym,
którzy cierpią...*

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1	
Klasa szkolna jako środowisko odrzucenia rówieśniczego	11
1.1. Klasa szkolna a odrzucenie rówieśnicze w świetle literatury przedmiotu	11
1.1.1. Właściwości klasy szkolnej jako środowiska odrzucenia rówieśniczego – wyszczególnienie	15
Rozdział 2	
Pojęcie i rodzaje odrzucenia rówieśniczego	17
2.1. Pojęcie odrzucenia rówieśniczego	17
2.2. Rodzaje odrzucenia rówieśniczego	18
Rozdział 3	
Status odrzucenia w grupie i podtypy dzieci odrzuconych rówieśniczo	21
3.1. Pojęcie statusu w grupie rówieśniczej	21
3.2. Status odrzucenia w świetle klasyfikacji statusów grupowych	22
3.2.1. Socjometryczne klasyfikacje statusów grupowych	22
3.2.2. Autorska klasyfikacja statusów grupowych dzieci	27
3.3. Podtypy dzieci odrzuconych rówieśniczo	33
Rozdział 4	
Zjawisko odrzucenia ucznia przez rówieśników	37
4.1. Problematyka odrzucenia ucznia przez rówieśników w świetle literatury przedmiotu	37
4.1.1. Definicja odrzucenia rówieśniczego w klasie szkolnej	59
4.1.2. Czynniki związane z odrzuceniem ucznia przez rówieśników – wyszczególnienie	59

Rozdział 5	
Determinanty odrzucenia rówieśniczego	63
5.1. Czynniki determinujące odrzucenie przez rówieśników w świetle badań	63
5.1.1. Determinanty odrzucenia rówieśniczego – wyszczególnienie	66
Rozdział 6	
Konsekwencje odrzucenia rówieśniczego	69
6.1. Skutki odrzucenia przez rówieśników w świetle badań	69
6.1.1. Konsekwencje odrzucenia rówieśniczego – wyszczególnienie	75
Zakończenie	79
Bibliografia	87
Spis tabel i schematów	97

Wstęp

Odrzucenie rówieśnicze w klasie szkolnej jest sytuacją związaną z czynnikami psychologicznymi, socjologicznymi i pedagogicznymi, w której uczeń zostaje odrzucony przez zespół klasowy i spotyka się z negatywnymi postawami wobec niego. Odrzucenie jest dla ucznia źródłem bolesnych doświadczeń i skutkuje poważnymi konsekwencjami w późniejszym życiu szkolnym, pozaszkolnym, a także w życiu dorosłym.

Celem mojej książki jest dokładne zapoznanie Czytelników, którzy pracują z uczniami (np. nauczycieli, pedagogów) lub będą z nimi pracowali (studentów), z problemem odrzucenia ucznia przez rówieśników. Być może stanie się to początkiem ich działań zmierzających w kierunku diagnozy pedagogicznej i praktyki szkolnej oraz działań wychowawczych i profilaktycznych dotyczących odrzucenia rówieśniczego w klasie szkolnej.

Publikację oparłam na polsko- i anglojęzycznej literaturze przedmiotu ze szczególnym skupieniem na tej drugiej, gdyż obfituje ona w liczne publikacje niedostępne w tłumaczeniu. Sądzę, że taki dobór źródeł pozwoli na dokładne poznanie problemu odrzucenia rówieśniczego.

W rozdziale pierwszym podejmuję problematykę klasy szkolnej – grupy rówieśniczej, społecznej, nieformalnej – jako środowiska odrzucenia rówieśniczego, w którym ono zachodzi. W rozdziale drugim przedstawiam, czym jest odrzucenie przez rówieśników i jakie można wyróżnić jego rodzaje. Na ich podstawie podejmuję próbę podziału uczniów odrzuconych w klasie szkolnej ze względu na zastosowane metody diagnostyczne. Rozdział trzeci jest opisem statusu odrzucenia jednostki w grupie w klasyfikacjach statusów grupowych oraz podtypów dzieci odrzuconych rówieśniczo, które to podtypy znajdują również odzwierciedlenie w klasie szkolnej. Rozdział czwarty ukazuje szczegółowo zjawisko odrzucenia ucznia przez rówieśników i czynniki wiążące się z nim, ze szczególnym naciskiem na trudną sytuację ucznia odrzuconego. Rozdział piąty poświęcam zagadnieniu czynników determinujących odrzucenie przez rówieśników, a szósty – jego konsekwencjom. W zakończeniu dokonuję podsumowania najważniejszych kwestii przedstawionych w książce oraz podaję niektóre wskazania do badań naukowych i działań podejmowanych dla dobra uczniów odrzuconych przez rówieśników.

Pragnę serdecznie podziękować dr. hab. Sławomirowi Koziejowi z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach za podjęty trud recenzowania. Składam również szczególne wyrazy wdzięczności Redaktorowi Naczelnemu Oficyny Wydawniczej „Impuls” Wojciechowi Śliwerskiemu za umożliwienie publikacji mojej pracy.

Rozdział 1

Klasa szkolna jako środowisko odrzucenia rówieśniczego

W celu właściwego poznania problematyki odrzucenia ucznia przez rówieśników klasowych niezbędne jest ukazanie klasy szkolnej jako środowiska, w którym zachodzi odrzucenie rówieśnicze. Oczywiście klasa szkolna nie jest jedynym środowiskiem, w którym dochodzi do niego, niemniej wydaje się podstawowym środowiskiem rówieśniczym dla dzieci i młodzieży.

1.1. Klasa szkolna a odrzucenie rówieśnicze w świetle literatury przedmiotu

Zrozumienie klasowego środowiska odrzucenia rówieśniczego wymaga ukazania klasy szkolnej jako grupy rówieśniczej, społecznej, nieformalnej ze względu na bezpośrednie więzi między jej członkami, wewnątrz której dochodzi do odrzucenia jednostki (ucznia). Konieczne jest także przedstawienie zjawisk zachodzących w obrębie klasy i relacji między odrzuceniem rówieśniczym a klasą szkolną. W związku z tym poniżej podjęto próbę opisanie tych kwestii w ujęciu różnych autorów/badaczy wymienionych w kolejności alfabetycznej. Ich opinie będą podstawą do stwierdzenia związków między klasą szkolną a odrzuceniem przez rówieśników.

Roberta M. Berns (2007, s. 344–345) zwraca uwagę, że grupa rówieśnicza stanowi mikrosystem, w którym zestawione są związki, role i aktywności, a rówieśnicy to grupa osób równych sobie: dzielących te same zainteresowania, zazwyczaj będących w tym samym wieku, tej samej płci i o zbliżonym statusie socjoekonomicznym. Doświadczenia z rówieśnikami umożliwiają dzieciom nabycie wielu umiejętności, kształtują postawy i zachowania, które wpływają na ich społeczną adaptację. Grupa rówieśnicza może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na dzieci. Z jednej strony może tworzyć środowisko zachęcające do nauki, wspierające w sytuacjach problemowych, skłaniające do pomagania innym z pomocą odpowiedniego kierownictwa dorosłych. Z drugiej strony natomiast

negatywny wpływ wiąże się z bullyingiem – gnębienie dzieci może prowadzić do psychologicznej i fizycznej krzywdy.

Maria Czerkawska i Zygmunt Zaborowski (1969, s. 117–118) zauważają, że klasa szkolna jest ważnym środowiskiem wychowawczym oddziałującym na treść i formę doświadczeń społecznych ucznia i na jego rozwój moralno-społeczny. W niej uczeń wchodzi w relacje rzeczowe i osobowe, które znajdują wyraz w jego roli i pozycji społecznej. Pozycja ucznia odrzuconego w klasie szkolnej jest szczególnie istotna dla jego rozwoju moralno-społecznego i dostarcza różnorodnych doświadczeń społecznych, takich jak: przeżywanie stanu lęku, niepokoju, frustracji, potrzeba afiliacji, uznania, dodatniej samooceny, bezpieczeństwa. Taka sytuacja społeczna i psychiczna ucznia odrzuconego modeluje jego osobowość społeczną, a przez nią determinuje jego reakcje emocjonalne i sposób regulowania postaw uczuciowych.

Waldemar Dutkiewicz i Monika Szpringer (2007, s. 16) zwracają uwagę, że w klasie szkolnej uczniowie zajmują konkretne miejsca w jej strukturze społecznej, czyli zajmują w zespole określone pozycje, które wyznaczone są wieloma czynnikami o różnym charakterze i nasileniu i stanowią kluczowy czynnik osobowościowy. Pozycja ucznia będąca skutkiem odrzucenia, niechęci ze strony grupy powoduje u niego brak wiary we własne siły oraz może wywoływać różnorakie zjawiska o charakterze frustracyjnym. Natomiast pozycja ucznia oparta na zaufaniu zespołu przyczynia się do rozwoju jego osobowości społecznej. Ponadto autorzy (Dutkiewicz, Szpringer, 2007, s. 55–63) ukazują kilka niebagatelnych kwestii dotyczących odrzucenia ucznia w klasie:

- klasa szkolna jest środowiskiem mogącym w niekorzystnych warunkach generować podejmowanie zachowań ryzykownych przez uczniów, a jedną z sytuacji sprzyjających temu zjawisku jest odrzucenie przez klasę;
- odrzucenie w klasie przejawia się często surowymi sankcjami w stosunku do członków, których zachowanie łamie normy grupy;
- w sytuacji odrzucenia uczniowie przejawiają negatywny stosunek do kolegów i kontaktów społecznych niezależnie od podobieństwa zainteresowań i uznawanych wartości;
- to, jak wielki wpływ na rozwój młodzieży wywiera odrzucanie ich lub pomijanie przez grupę społeczną, zależy w pewnym stopniu od tego, jak ważne są dla nich aprobata i akceptacja społeczna.

W ujęciu Doroty Ekiert-Grabowskiej (1976a, s. 11–12) klasa szkolna to podstawowa grupa społeczna dla dzieci w wieku szkolnym, która zostaje utworzona w sposób formalny dla celów dydaktycznych, lecz jeśli przekształca się w grupę nieformalną, może mieć ogromny wpływ na jednostkę. Taka nieformalna grupa rówieśnicza odgrywa istotną rolę w procesie rozwoju jednostki, gdyż przyczynia się do zaspokojenia wielu potrzeb psychicznych dziecka: uznania, dodatniej samooceny, uczestnictwa, identyfikacji z grupą. Potrzeby te realizowane są przez